ANTIBIOTIKLARNI SAQLASH SHAROITLARI VA ULARDAN FOYDALANISHDAGI XATOLARNING AHOLI SALOMATLIGIGA TA'SIRI

Malikova Gulmira Sayfulla qizi
Toshkent Davlat Tibbiyot Universiteti
Ilmiy rahbar : Kalandarova Sevara Xo'janazarovna
PhD.

MAQOLA MALUMOTI

MAQOLA TARIXI:
Received: 02.11.2026
Revised: 03.11.2026
Accepted: 04.11.2026

KALIT SO'ZLAR:
Antibiotiklar, antibiotiklardan oqilona foydalanish, dori vositalarini saqlash, saqlash sharoitlari, antimikrob rezistentlik, antibiotiklardan noto'g'ri foydalanish, dori xavfsizligi, aholi salomatligi, dori vositalari sifati, farmatsevtik savodxonlik.

ANNOTATSIYA:

Ushbu maqolada antibiotiklarni saqlash sharoitlariga rioya qilish hamda ulardan foydalanish jarayonida uchraydigan xatolarning aholi salomatligiga ta'siri tahlil qilinadi. Antibiotiklarning samaradorligi nafaqat ularning to'g'ri tanlanishi va belgilangan dozada qo'llanilishiga, balki saqlash sharoitlarining tegishli talablarga muvofiq bo'lishiga ham bog'liq. Harorat, namlik, yorug'lik, qadoqning butunligi va yaroqlilik muddatiga rioya qilmaslik dori vositasining sifat va barqarorligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shuningdek, antibiotiklarni shifokor tavsiyasisiz qabul qilish, dozani o'zboshimchalik bilan o'zgartirish, davolash rejimiga rioya qilmaslik, virusli infeksiyalarda antibiotiklardan foydalanish va qolgan preparatlarni keyinchalik qo'llash kabi xatolar keng tarqalgan muammolardan hisoblanadi. Mazkur holatlar davolash samaradorligining pasayishi, nojo'ya ta'sirlarning yuzaga kelishi va antimikrob rezistentlikning rivojlanishiga olib kelishi mumkin. Maqolada antibiotiklardan oqilona foydalanish va ularni to'g'ri saqlash bo'yicha aholining xabardorligini oshirishning ahamiyati ham yoritiladi.

Kirish

Antibiotiklar bakterial infeksiyalarni davolashda zamonaviy tibbiyotning eng muhim farmakologik vositalaridan biri hisoblanadi. Ularning klinik amaliyotga keng joriy etilishi ko'plab yuqumli kasalliklarning kechishini yengillashtirish, asoratlarni kamaytirish va bemorlarning hayotini saqlab qolish imkonini berdi. Shu bilan birga, antibiotiklardan oqilona foydalanmaslik, ularni shifokor tavsiyasisiz qabul qilish hamda dori vositalarini

saqlash talablariga rioya qilmaslik aholi salomatligi uchun muhim muammolardan biriga aylanmoqda.

Antibiotiklarning samaradorligi ularning farmakologik xususiyatlari bilan bir qatorda, preparatlarni ishlab chiqaruvchi tomonidan belgilangan sharoitlarda saqlash va qo‘llashga ham bog‘liq. Dori vositalarini yuqori yoki past harorat, ortiqcha namlik yoki to‘g‘ridan-to‘g‘ri quyosh nuri ta’sirida saqlash ularning fizik-kimyoviy barqarorligiga ta’sir qilishi mumkin. Shu sababli antibiotiklarni saqlashda yo‘riqnomada ko‘rsatilgan harorat, namlik, yorug‘lik va boshqa talablariga qat’iy rioya qilish muhimdir.

Bundan tashqari, antibiotiklardan foydalanishda aholining yetarli darajadagi farmatsevtik va tibbiy savodxonlikka ega emasligi ham muammoni kuchaytiradi. Ayrim hollarda bemorlar antibiotiklarni shamollash, gripp yoki boshqa virusli infeksiyalarni davolash maqsadida qabul qiladilar. Shuningdek, antibiotiklarni shifokor tavsiyasisiz boshlash, belgilangan dozani o‘zgartirish, davolash tartibiga rioya qilmaslik yoki avvalgi davolashdan qolgan preparatlarni qayta qo‘llash holatlari ham uchraydi.

Antibiotiklardan noto‘g‘ri foydalanishning eng jiddiy oqibatlaridan biri antimikrob rezistentlikning rivojlanishidir. Bakteriyalarning antibiotiklarga chidamliligi ortib borishi natijasida ilgari samarali bo‘lgan davolash usullari kutilgan natijani bermasligi, infeksiyalarni davolash murakkablashishi va davolash xarajatlari ortishi mumkin. Shu sababli antibiotiklardan oqilona foydalanish nafaqat alohida bemorning, balki butun jamiyat salomatligini himoya qilishda muhim ahamiyatga ega.

Mazkur muammoning dolzarbligi antibiotiklardan foydalanish madaniyatini oshirish, ularni to‘g‘ri saqlash bo‘yicha aholining bilimlarini kengaytirish va dori vositalaridan oqilona foydalanish tamoyillarini kuchaytirish zarurati bilan belgilanadi.

Asosiy qism:

Antibiotiklarni to‘g‘ri saqlashning ahamiyati

Dori vositalarining sifati va samaradorligini ta’minlashda ularni belgilangan sharoitlarda saqlash muhim o‘rin tutadi. Har bir antibiotik preparati ishlab chiqaruvchi tomonidan belgilangan saqlash harorati, namlik darajasi, yorug‘likdan himoyalash va boshqa shartlarga ega. Ushbu talablarga rioya qilinmasligi preparatning barqarorligiga ta’sir ko‘rsatishi va uning kutilgan terapevtik xususiyatlarini o‘zgartirishi mumkin.

Antibiotiklarni uy sharoitida saqlashda ham yo‘riqnomada ko‘rsatilgan talablarga amal qilish lozim. Preparatlarni issiqlik manbalari yaqinida, nam xonalarda yoki to‘g‘ridan-to‘g‘ri quyosh nuri tushadigan joylarda saqlash maqsadga muvofiq emas. Shuningdek, dori vositalarini asl qadoqlarida saqlash, yaroqlilik muddatini nazorat qilish va bolalar qo‘li yetmaydigan joyda saqlash dori xavfsizligining muhim shartlaridan hisoblanadi.

Antibiotiklarning ayrim shakllari, xususan, tayyorlangan suspenziyalar yoki maxsus harorat sharoitini talab qiladigan preparatlar uchun saqlash talablari yanada muhim bo‘lishi mumkin. Shu sababli bemor yoki uning qarindoshlari preparatni qo‘llashdan oldin yo‘riqnomadagi saqlash talablarini o‘rganishi zarur.

Antibiotiklardan foydalanishda uchraydigan xatolar

Antibiotiklardan foydalanishdagi eng keng tarqalgan xatolardan biri ularni shifokor tavsiyasisiz qabul qilishdir. Bemor o‘zida mavjud belgilar asosida mustaqil ravishda antibiotik tanlashi natijasida noto‘g‘ri preparat yoki noto‘g‘ri doza qo‘llanishi mumkin. Bu esa davolash samaradorligining pasayishiga va nojo‘ya reaksiyalar xavfining ortishiga olib keladi.

Yana bir muhim muammo antibiotiklarni virusli infeksiyalarda qo‘llashdir. Antibiotiklar bakteriyalarga qarshi ta’sir ko‘rsatadi va viruslar sababli yuzaga keladigan ko‘plab respirator infeksiyalarda terapevtik samara bermaydi. Shunga qaramay, aholining ayrim qismida shamollash yoki gripp kabi holatlarda antibiotik qabul qilish zarur degan noto‘g‘ri tushuncha mavjud.

Antibiotikni belgilangan dozadan kam yoki ko‘p qabul qilish, qabul qilish vaqtlarini o‘zgartirish va davolash rejimiga rioya qilmaslik ham muhim xatolardan hisoblanadi. Bundan tashqari, avvalgi davolashdan qolgan antibiotiklarni keyingi kasallik vaqtida shifokor maslahatini olmasdan qo‘llash ham xavf tug‘diradi.

Ushbu xatolarning oldini olish uchun aholiga antibiotiklardan faqat tibbiyot xodimi tavsiyasi asosida foydalanish, preparatning dozalash va saqlash shartlariga rioya qilish hamda antibiotiklarni boshqa shaxslarga tavsiya qilmaslik bo‘yicha tushuntirish ishlarini kuchaytirish zarur.

Endalew Gebeyehu va Misgan Ararsie Efiopiyaning Mecha hududida 865 ta uy xo‘jaligi ishtirokida tadqiqot olib borgan. Ular uy sharoitida antibiotiklarni saqlash holati va bunga ta’sir qiluvchi omillarni o‘rgangan.

Natijada uy xo‘jaliklarining 21,2% ida antibiotiklar uyda saqlanishi aniqlangan. Eng ko‘p saqlangan preparatlar amoksitsillin — 30,3%, ko-trimoksazol — 13,5%, metronidazol — 12,0% va ampitsillin — 9,6% bo‘lgan. Antibiotiklarni uyda saqlashning eng ko‘p uchragan sababi davolashni bemor o‘zini yaxshi his qilgani sababli muddatidan oldin to‘xtatishi bo‘lgan — 48,1%.

Faiz Ullah Khan, Tauqeer Hussain Mallhi va hammualliflar Pokistonning ikki hududida 96 ta uy xo‘jaligi ishtirokida tadqiqot o’tkazgan. Ularning maqsadi antibiotiklarni uyda saqlash, qolgan antibiotiklardan foydalanish va aholining antibiotik rezistentligi haqidagi bilimlarini baholash bo‘lgan.

Frontiers

Natija juda qiziq: ishtirokchilarning 71,9% i antibiotiklarga rezistentlik haqida oldindan eshitmagan. Uy sharoitida eng ko‘p saqlangan antibiotik azitromitsin bo‘lgan — 39,6%. Tadqiqotchilar aholida antibiotiklardan to‘g‘ri foydalanish va rezistentlik bo‘yicha bilim yetishmasligini aniqlagan.

PubMed Central (PMC)

2025-yilda Indoneziyaning Boyolali hududida antibiotiklarni uyda saqlash bo‘yicha 407 nafar respondent ishtirokida tadqiqot o’tkazilgan.

Antibiotiklar uyda saqlanadigan dori vositalari orasida 19% ulushni tashkil qilgan. Ishtirokchilarning 45,2% i o‘z-o‘zini davolash amaliyotini bildirgan. Antibiotiklarni saqlashning asosiy sabablari esa kelajakda to‘satdan kasal bo‘lib qolishga tayyorgarlik — 40,4%, oldingi davolashdan qolgan antibiotiklar — 38,6% bo‘lgan. Tadqiqotchilar o‘rtacha bilim darajasi mavjud bo‘lsa ham, noto‘g‘ri saqlash va foydalanish davom etayotganini aniqlagan.

Katia Iskandar va hammualliflar 2023–2024-yillarda Bangladesh, Braziliya, Misr, Hindiston, Iordaniya, Livan va Serbiyada 3191 nafar katta yoshli respondent ishtirokida tadqiqot o’tkazgan. Tadqiqot antibiotik qoldiqlaridan foydalanish, saqlash va yo‘q qilish amaliyotini o‘rgangan.

Natijalar ayniqsa muhim:

1. Faqat 55,1% antibiotiklarni to‘g‘ri saqlagan;
2. 32,6% noto‘g‘ri saqlagan;
3. 12,8% da saqlash bo‘yicha aniq tartib bo‘lmagan;
4. Faqat 21,9% qolgan antibiotiklarni to‘g‘ri utilizatsiya qilgan;
5. 47% esa ularni oddiy maishiy chiqindiga tashlagan.
6. PubMed Central (PMC)

Tadqiqotchilar bilimning o‘zi yetarli emasligini, bilim yaxshi bo‘lsa ham noto‘g‘ri amaliyot saqlanib qolishi mumkinligini ta’kidlagan. Bu sizning maqolangizdagi “farmatsevtik savodxonlik” qismiga juda mos keladi.

Antibiotiklarni to‘g‘ri saqlash va ulardan oqilona foydalanish aholi salomatligini muhofaza qilishning muhim tarkibiy qismlaridan biridir. Tadqiqot va tahlillar shuni ko‘rsatadiki, antibiotiklarning samaradorligi ularning to‘g‘ri tanlanishi va belgilangan dozada qo‘llanilishi bilan bir qatorda, preparatlarni ishlab chiqaruvchi tomonidan ko‘rsatilgan saqlash sharoitlariga rioya qilinishiga ham bog‘liq. Harorat, namlik, yorug‘lik va boshqa tashqi omillarning nazorat qilinmasligi dori vositalarining barqarorligi va sifatiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Shu sababli antibiotiklarni saqlashda preparat yo‘riqnomasida ko‘rsatilgan talablarni bajarish, yaroqlilik muddatini nazorat qilish va dori vositalarini asl qadoqlarida saqlash muhimdir.

Antibiotiklardan foydalanishdagi xatolar esa yanada kengroq aholi salomatligi muammosini yuzaga keltiradi. Antibiotiklarni shifokor tavsiyasisiz qabul qilish, virusli infeksiyalarda qo‘llash, dozani o‘zboshimchalik bilan o‘zgartirish, boshqa bemorga tegishli preparatni qabul qilish yoki qolgan antibiotiklarni keyingi kasallikda ishlatish davolash samaradorligini pasaytirishi va nojo‘ya ta’sirlar xavfini oshirishi mumkin. Antibiotiklar virusli infeksiyalarni davolamasligi sababli ularni bunday holatlarda qo‘llash klinik jihatdan asossiz hisoblanadi.

Antibiotiklardan noto‘g‘ri va ortiqcha foydalanishning eng muhim uzoq muddatli oqibatlaridan biri antimikrob rezistentlikning rivojlanishidir. JSST ma’lumotlariga ko‘ra, 2023-yilda laboratoriyada tasdiqlangan bakterial infeksiyalarning taxminan har oltinchisi

antibiotiklarga chidamli bo‘lgan. Antibiotiklardan noto‘g‘ri foydalanish va ortiqcha foydalanish rezistent mikroorganizmlarning paydo bo‘lishi va tarqalishining asosiy omillaridan hisoblanadi.

Shu munosabat bilan antibiotiklardan oqilona foydalanish tamoyillarini amaliyotga keng joriy etish, aholining dori vositalari bo‘yicha savodxonligini oshirish, shifokor va farmatsevtlarning mas’uliyatini kuchaytirish hamda antimikrob rezistentlik bo‘yicha muntazam profilaktik-targ‘ibot ishlarini olib borish zarur. Tibbiyot muassasalarida antibiotiklardan foydalanishni nazorat qiluvchi antimikrob stewardship dasturlarini rivojlantirish ham muhim yo‘nalishlardan biridir.

Xulosa

Umuman olganda, antibiotiklarni belgilangan sharoitlarda saqlash, faqat tegishli klinik ko‘rsatmalar asosida qo‘llash va bemorlarning davolash bo‘yicha ko‘rsatmalarga rioya qilishi dori vositalarining samaradorligi va xavfsizligini ta’minlash bilan birga, antibiotiklarga chidamlilikning tarqalishini cheklashga xizmat qiladi. Mazkur yo‘nalishda tibbiyot xodimlari, farmatsevtlar, bemorlar va jamoatchilikning hamkorligi aholi salomatligini himoya qilishning muhim sharti hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. World Health Organization. Antimicrobial resistance. Geneva: WHO; 2026.
2. World Health Organization. Good storage and distribution practices for medical products. WHO Technical Report Series, No. 1025, Annex 7. Geneva: WHO; 2020.
3. World Health Organization. Quality assurance of pharmaceuticals: a compendium of guidelines and related materials. Volume 2: Good manufacturing practices and inspection. 10th ed. Geneva: WHO; 2024.
4. World Health Organization. Global action plan on antimicrobial resistance. Geneva: WHO; 2015.
5. World Health Organization. Global antimicrobial resistance and use surveillance system (GLASS) report: 2022. Geneva: WHO; 2022.
6. World Health Organization. Global antimicrobial resistance and use surveillance system (GLASS) report: antibiotic use data for 2022. Geneva: WHO; 2025.
7. World Health Organization. The WHO AWaRe (Access, Watch, Reserve) antibiotic book. Geneva: WHO; 2022. ISBN 978-92-4-006238-2.
8. World Health Organization. Antimicrobial stewardship programmes in health-care facilities in low- and middle-income countries: a WHO practical toolkit. Geneva: WHO; 2019. ISBN 978-92-4-151548-1.
9. World Health Organization Regional Office for Europe. Antimicrobial stewardship interventions: a practical guide. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe; 2021. ISBN 978-92-8-905626-7.

10. World Health Organization. WHO implementation handbook for national action plans on antimicrobial resistance: guidance for the human health sector. Geneva: WHO; 2022. ISBN 978-92-4-004198-1.

11. World Health Organization. Monitoring and evaluation of the global action plan on antimicrobial resistance: framework and recommended indicators. Geneva: WHO; 2019. ISBN 978-92-4-151566-5.

12. World Health Organization. GLASS Manual for Early Implementation. Global Antimicrobial Resistance Surveillance System. Geneva: WHO; 2017. ISBN 978-92-4-154940-0.

13. Centers for Disease Control and Prevention. Healthy Habits: Antibiotic Do's and Don'ts. Atlanta: CDC; 2025.

14. Sanchez GV, Fleming-Dutra KE, Roberts RM, Hicks LA. Core Elements of Outpatient Antibiotic Stewardship. MMWR Recommendations and Reports. 2016;65(6):1–12.

15. Murray CJL, Ikuta KS, Sharara F, et al. Global burden of bacterial antimicrobial resistance in 2019: a systematic analysis. The Lancet. 2022;399(10325):629–655. Doi:10.1016/S0140-6736(21)02724-0.

16. Laxminarayan R, Duse A, Wattal C, et al. Antibiotic resistance—the need for global solutions. The Lancet Infectious Diseases. 2013;13(12):1057–1098.